

iš anglų kalbos vertė
MARIUS BUROKAS

Ayn Rand
ROMANAS
Šaltinis

| LAPAS |

Šaltinis

AYN RAND

Šaltinis

romanas
su autorės pratarme

iš anglų kalbos vertė Marius Burokas

| LAPAS |

Versta iš:
Ayn Rand, *The Fountainhead*, Penguin Books, 2007
ISBN 978-0-14-118862-1

Iš anglų kalbos vertė
Marius Burokas

Redaktorė
Dangė Vitkienė

Dizaineris
Zigmantas Butautis

Maketavo
Kontis Šatūnas

Knygos leidybą iš dalies remia

© The Bobbs-Merrill Company, 1943
© Ayn Rand, 1968, atnaujinta 1971
© Marius Burokas, 2020
© Leidykla LAPAS, 2020
www.lapasbooks.com

Visos teisės saugomos.

ISBN 978-609-8198-24-9

Frankui O'Connorui

Noriu kuo nuoširdžiausiai padėkoti kilniajai architektos profesijai ir jos didvyriams, kurie dovanuoja mums vienus nuostabiausių žmogaus genijaus kūrinių, tačiau liko nežinomi ir žmonijos daugumos neatrasti. Ir architektams, padėjusiems man suprasti įvairius techninius šioje knygoje aprašytus dalykus.

Nė vienas asmuo ar įvykis šiame pasakojime neparemtas jokiū tikru asmeniu ar įvykiu. Laikraščio straipsnių antraštės sugalvojau pati ir panaudojau rašydama pirmą šio romano variantą. Jos nebuvo paimtos iš jokių tikrų straipsnių ar skilčių ir neturi su jomis nieko bendra.

Ayn Rand

1943 m. kovo 10 d.

IVADAS

Daugybė žmonių manęs klausia, kaip jaučiuosi žinodama, kad *Šaltinis* spausdinamas ir parduodamas jau dvidešimt penkerius metus. Nejaučiu nieko ypatinga, tik ramų pasitenkinimą. Šiuo atveju mano požiūrį į rašymą geriausiai apibūdina Victorio Hugo posakis: „Jei rašytojas rašytų tik savo laikams, turėčiau sulaužyti savo plunksną ir ją išmesti.“

Kai kurie rašytojai, tarp jų ir aš, negyvena, nemąsto ir nerašo tik šiai akimirkai. Romanai, tikraja šio žodžio prasme, rašomi ne tam, kad pranyktų po mėnesio ar metų. Šiais laikais taip nutinka daugumai jų, romanai rašomi ir leidžiami tarsi žurnalai vien tam, kad netrukus būtų pamiršti, ir tai yra vienas liūdniausių dabartinės literatūros aspektų ir vienas aiškiausių kaltinimų juose vyraujančiai estetinei filosofijai: konkrečių dalykų supančiotam žurnalistiniam natūralizmui, panikoje skleidžiamais nerišliais garsais pasiekusiam akligatvį.

Ilgamžiškumas – dažniausiai, bet ne išimtinai – yra romantizmo, šiuo metu beveik neegzistuojančios literatūros mokyklos, prerogatyva. Čia ne vieta disertacijai apie romantizmo literatūros prigimtį, todėl tik pabrėšiu – galvodama apie ateitį ir studentus, kuriems nebuvo leista to atrasti – romantizmas yra *konceptuali* meno kryptis. Jam rūpi ne atsitiktinės nūdienos smulkmenos, o amžinos, pamatinės, universalios problemos ir egzistencinės *vertybės*. Romantizmas neregistruoja ir nefotografuoja, jis kuria ir numato. Jam rūpi – kalbant Aristotelio žodžiais – ne esami dalykai, bet dalykai, kokie jie galėtų ir turėtų būti. O galvodama apie manančius, kad ryšys su dabartimi yra ypač svarbus, pridursiu, jog mūsų laikais žmonijai būtina parodyti dalykus tokius, kokie jie turėtų būti būtent dabar.

Neteigiui, kad rašydama *Šaltinį* žinojau, jog jis bus leidžiamas ir po dvidešimt penkerių metų. Nemaščiau apie jokią konkretų laiko tarpą. Tik žinojau, kad ši knyga *privalo* gyventi. Ir ji gyvena.

Bet aš žinojau prieš dvidešimt penkerius metus – kai *Šaltinis* buvo atmestas dvylikos leidėjų, kai dalis jų pareiškė knygą esant „per daug intelektualią“, „pernelyg prieštaringa“, sakė, kad jos nepirks, nes ji neturi skaitytojo – žinojau, kad

tai sudėtingiausia romano istorijos dalis, kurią man buvo sunkiausia išverti. Miniu tai dėl kitų panašių į mane rašytojų, kurių gali laukti tokia pati kova – tai priminimas jiems, kad galima ją laimėti.

Neketinu čia perpasakoti *Šaltinio* leidybos istorijos. Bet negalėčiau kalbėti apie *Šaltinį* ar jo istoriją nepaminėjusi žmogaus, kurio dėka jį parašiau: savo vyro Franko O' Connor.

Pjesėje „Idealas“, kurią parašiau vos perkopusi trečią dešimtį, pagrindinė veikėja, kino žvaigždė, taria šiuos žodžius už mane: „Dar šią gyvenimo valandą, būdama gyva, tikra, noriu pamatyti tą didybę, kurią sukuriu, kaip iliuziją. Noriu, kad tai būtų tikra. Noriu žinoti, kad kažkas kažkur taip pat to nori. Nes kam tuomet tai matyti, kam dirbti, kam liepsnoti dėl neįmanomos vizijos? Sielai taip pat reikia kuro. Ji taip pat gali užgesti.“

Frankas ir buvo tas kuras. Mano gyvenimo valandą jis suteikė man *Šaltinį* sukūrusį gyvenimo pajautos tikrumą ir padėjo jį išlaikyti tuos ilgus metus, kai mus supo pasišlykštėjimą ir panieką kelianti pilka žmonių ir įvykių dykuma. Mus siejančio ryšio esmė buvo ta, kad nė vienas iš mudviejų niekada nenorėjo ir nepasidavė pagundai pasitenkinti kuo nors menčiau nei *Šaltinyje* vaizduojamas pasaulis. Ir kitaip niekada nebus.

Jei turiu kokį rašytojo natūralisto, užrašancio „tikro gyvenimo“ dialogus romanui, bruožą, tai tik Franko dėka. Vienas geriausių pavyzdžių – pora eilučių *Šaltinio* antros dalies pabaigoje, kai, atsiliepdamas į Tuhio raginimą: „Galite pasakyti, ką apie mane galvojate“, Rorkas atsako: „Bet aš apie jus negalvoju.“ Toks buvo Franko atsakymas kitam asmeniui panašiam kontekste. „Jei žmogus barsto perlus kiaulėms ir negauna už tai net kiaulienos kepsnio...“ – šiuos žodžius man yra pasakęs Frankas, kalbėdamas apie mano profesinę padėtį. Atidaviau juos Rorko byloje liudijančiai Dominikai.

Nejutau nevilties arba ji greit išsisklaidydavo. Tačiau vieną vakarą, rašydama *Šaltinį*, pasijutau tokia suirzusi, kad „dalykai yra tokie, kokie yra“, jog, maniau, niekada neatgausiu jėgų žengti žingsnį „dalykų, kokie turėtų būti“, link. Tą naktį mudu su Franku kalbėjomės ištisas valandas. Jis man išaiškino, kodėl negalima išsižadėti pasaulio dėl tų, kuriuos niekini. Kai jis baigė kalbėti, nevilts išsisklaidė ir daugiau niekada manęs taip stipriai neužplūdo.

Nepritariu įpročiui dedikuoti knygas, visada maniau, kad knyga yra skirta jos vertam skaitytojui. Tačiau tą naktį pasakiau Frankui, kad *Šaltinį* dedikuosiu jam, nes jį išgelbėjo. Po dvejų metų patyriau vieną laimingiausių akimirklų išvydusi jo veidą, kai grįžęs namo jis pastebėjo knygos korektūras su aiškiu, tvirtu ir nešališku įrašu pirmame puslapyje: „Frankui O' Connorui.“

Manęs ne kartą klausė, ar pasikeičiau per tuos dvidešimt penkerius metus. Ne, likau tokia pati – esu dar labiau savimi. Ar pasikeitė mano idėjos? Ne, mano esminiai įsitikinimai, mano požiūris į gyvenimą ir žmogų, kiek pamenu, niekada nesikeitė, bet išaugo ir pagilėjo žinios, dabar geriau žinau, kaip jas pritaikyti. Kaip dabar vertinčiau *Šaltinį*? Didžiuojuosi juo ne mažiau nei tą dieną, kai baigiau jį rašyti.

Ar *Šaltinis* buvo parašytas skleisti mano filosofiją? Čia pacituosiu iš „Rašymo tikslo“, kalbos, kurią pasakiau Liuiso ir Klarko koledže 1963 metų spalio 1 dieną: „Štai koks mano rašymo motyvas ir tikslas: *idealaus žmogaus projektavimas*. Mano aukščiausias literatūrinis tikslas – pavaizduoti moralinį idealą, o visos romano didaktinės, intelektualinės ir filosofinės vertybės yra tik priemonės šiam tikslui pasiekti.

Norėčiau pabrėžti, kad *nesiekiau* skaitytojų šviesti filosofija. Mano tikslas, svarbiausioji priežastis ir pirminė paskata buvo pavaizduoti Hovardą Rorką [ar *Atlantas atsitiesė* (angl. *Atlas Shrugged*) veikėjus] *kaip tikslą savyje*.

Aš rašau – ir skaitau – dėl paties pasakojimo... Mano pagrindinis pasakojimo matas toks: ar norėčiau sutikti šiuos veikėjus ir matyti šiuos įvykius tikrame gyvenime? Ar šis pasakojimas – savaimė vertinga patirtis? Ar malonumas apmąstyti šiuos veikėjus ir yra tikslas savyje?

Mano tikslas yra pristatyti idealų žmogų, todėl turėjau apibrėžti ir pristatyti sąlygas, kurioms esant jis tampa įmanomas, kurių reikalauja jo egzistavimas. Kadangi žmogaus charakteris yra jo turimų prielaidų produktas, turėjau apibrėžti ir pristatyti idealaus žmogaus charakterį kuriančias ir jo veiksmus motyvuojančias prielaidas bei vertybes. Vadinasi, turėjau apibrėžti ir pristatyti racionalų etikos kodą. Kadangi žmogus sąveikauja su kitais žmonėmis ir veikia tarp jų, turėjau pristatyti socialinę sistemą, sudarančią galimybę idealiam žmogui atsirasti ir funkcionuoti – laisvą, produktyvią ir racionalią sistemą, reikalaujančią iš žmogaus geriausio ir už tai apdovanojančią. Akivaizdu, kad tokia sistema yra *laissez-faire* kapitalizmas.

Tačiau nei politika, nei etika, nei filosofija nėra tikslas savyje, nei gyvenime, nei literatūroje. Toks tikslas yra tik Žmogus.“

Ar norėčiau ką nors *Šaltinyje* iš esmės pakeisti? Ne – todėl ir nebeliečiau romano teksto. Noriu, kad jis būtų toks, koks buvo parašytas. Bet yra viena nedidelė klaidelė ir vienas galbūt klaidinantis sakiny, kuriuos norėčiau pataisyti, todėl juos čia ir paminėsiu.

Klaida yra semantinė: Rorko teismo kalboje pavartotas žodis „egotistas“, o iš tikrųjų turėtų būti „egoistas“. Suklydau, nes klioviausi žodynu, pateikisiu tokius klaidinančius šių žodžių apibūdinimus, kad „egotistas“ atrodė artimesnis mano norimai reikšmei (*Webster's Daily Use Dictionary*, 1933). (Beje, šiuolaikiniai filosofai dėl šių dviejų terminų yra prasikaltę daug labiau nei leksikografai.)

Galimai klaidinantis sakinytis yra Rorko kalboje: „Nuo paprasčiausių poreikių iki sudėtingiausių religinių abstrakcijų, nuo rato iki dangoraižio – viskas, kas mes esame, ką turime, kyla iš vieno vienintelio dalyko – iš mūsų sugebėjimo mąstyti.“

Tai galima klaidingai palaikyti pritarimu religijai ar religinėms idėjoms. Pamenu, kaip delsiai prie šio sakinio jį parašiusi ir nusprendžiau, kad Rorko ir mano ateizmas – kaip ir bendra knygos dvasia – taip aiškiai išsakyti, kad niekas nesupras šio sakinio klaidingai. Be to, parašiau, kad religinės abstrakcijos kyla iš mūsų sugebėjimo mąstyti, bet nėra apreikštos iš dangaus.

Tačiau tokio pobūdžio klausimuose negali likti potekscių. Aš kalbėjau ne apie pačią religiją, bet apie ypatingą, labiausiai aukštinamą abstrakcijų kategoriją, kurią daugelį amžių buvo beveik monopolizavusi religija – apie *etiką*. Ir ne apie konkretų religinės etikos turinį, bet apie abstrakčią etiką, vertybių sritį, žmogaus gėrio ir blogio kodeksą, su emocinėmis aukštumos, pakylėtumo, kilnumo, pagarbos, didybės konotacijomis, susijusiomis su žmogaus vertybių sritimi, bet pasisavintomis religijos.

Ta pati prasmė ir tos pačios reikšmės buvo turimos omenyje ir taikomos kitoje knygos ištraukoje, trumpame Rorko ir Hoptono Stodardo pokalbyje, kurį, ištrauktą iš konteksto, galima klaidingai suprasti: „Tai nesvarbu. Jūs esate giliai tikintis žmogus, pone Rorkai, tik savaip. Tai galima įžiūrėti jūsų pastatuose.“ – „Tiesa, – vos girdimu balsu galiausiai sušnibždėjo Rorkas.“ Beje, bendrame veiksmo kontekste reikšmė aiški: Rorkas yra visiškai pasišventęs vertybėms – aukščiausioms ir didžiausioms, idealui, apie kurį ir kalba Stodardas (perskaitykite jo paaiškinimą, ką turi įkūnyti siūloma šventykla). Stodardo šventyklos statyba ir paskesnis teismas aiškiai tą pabrėžia.

Tai nukreipia mane prie daug platesnės problemos, apimančios kiekvieną *Šaltinio* eilutę – šią problemą būtina suprasti, norint suprasti ilgalaikio knygos patrauklumo priežastis.

Dėl etikoje egzistuojančios religijos monopolijos tapo itin sunku perteikti racionalaus gyvenimo būdo emocinį turinį ir prasmes. Kaip religija pasisavino etikos lauką, nukreipdama moralę *prieš* žmogų, taip ji neteisėtai užėmė

ir aukščiausias mūsų kalbos moralines sąvokas, iškėlė jas už žemės ribų, kur jos tapo nepasiekiamos žmogui. „Dvasinis pakilimas“ paprastai reiškia emocinę būklę, patiriamą apmąstant antgamtiškus dalykus. „Šlovinimas“ reiškia ištikimybę ir pasišventimą kažkam aukštesniam nei žmogui. „Garbinimas“ reiškia šventos pagarbos jausmą, patiriamą suklypus ant kelių. „Šventas“ reiškia aukštesnis, pranašesnis ir jokiū būdu neturintis nieko bendra su žmogumi ar šia žeme. Ir taip toliau.

Bet šios sąvokos įvardija tikrus jausmus, nors jokio antgamtinio matmens ir nėra. Šie jausmai patiriami kaip pakylėjantys ir kilninantys be religijos apibrėžimų reikalaujamo savęs žeminimo. Kas tuomet yra jų šaltinis, iš ko jie kyla tikrovėje? Tai ištisa jausminė žmogaus pasišventimo moraliniam idealui sritis. Tačiau, išskyrus religijos įdiegtą žmogų žeminančią pusę, ši jausmų sritis yra likusi neįvardyta, ji neturi sąvokų, žodžių, nėra pripažįstama.

Šią aukščiausią žmogaus jausmų pakopą reikia susigrąžinti iš misticizmo patamsių ir nukreipti į tinkamiausią objektą – žmogų.

Būtent taip, suteikdama šią prasmę ir reikšmę, aš apibūdinau *Šaltinyje* dramatinuotą gyvenimo pojūtį – tai *žmogaus garbinimas*.

Tai jausmas, kurį nuolat patiria retas – labai retas – žmogus: vieni – it retas, vienišas kibirkštis, kurios blykstelį ir be jokio poveikio išblėsta; antri nė nesupranta, apie ką aš kalbu; treti supranta puikiausiai ir nugyvena gyvenimą kaip mirtinai pavojingi tokių kibirkščių gesintojai.

Nepainiokite „žmogaus garbinimo“ su daugybe bandymų, neatskyrus moralės nuo religijos ir neįdiegus šio jausmo į mąstymo sritį, pakeisti pasaulietinę prasmę blogiausiais, pačiais iracionaliausiais religijos elementais. Antai egzistuoja visi šiūlaikinio kolektyvizmo variantai (komunistiniai, fašistiniai, nacistiniai ir t. t.), išsaugantys religinę-altruistinę etiką ir tiesiog pakeičiantys Dievą visuomene, kuriai ir turėtų aukotis žmogus. Esama įvairių moderniosios filosofijos mokyklų, kurios, atmesdamos tapatumo dėsnius, tvirtina tikrovę esant neapibrėžiamą, nuolat kintančią ir valdomą stebuklą bei formuojamą užgaidų – ne Dievo, bet žmogaus ar visuomenės. Šie naujieji mistikai nėra žmogaus garbintojai, jie tik sekularizuoja neapykantą žmogui – tokią pat gilią, kokią jautė ir jų mistiniai pirmtakai.

Paprastesniam šios neapykantos variantui atstovauja konkretybių įsikibę, statistiniai protai, kurie, nepajėgdami suvokti žmogaus valios akto prasmės, tvirtina, kad žmogus negali būti garbinimo objektas, nes jie niekada nėra sutikę garbinimo verto žmonijos atstovo.

Mano požiūriu, žmogaus garbintojai yra tie, kurie mato aukščiausią žmogaus potencialą ir siekia jį įgyvendinti. O žmogaus nekenčėjai yra tie, kurie laiko žmogų bejėge, nedora, pasigailėjimo verta būtybe ir iš paskutiniųjų stengiasi neleisti jam atrasti, kad taip nėra. Čia svarbu priminti, kad tiesiogiai ir introspektyviai žmogus gali pažinti tik save patį.

Tiksliu sakant, esminis skirtumas tarp šių dviejų stovyklų yra toks: vieni yra atsidavę žmogaus savigarbos *aukštimumui* ir jo laimės šioje žemėje *šventumui*, o kiti – pasiryžę neleisti įgyvendinti nė vieno iš šių dalykų. Didžiuma žmonių praleidžia savo gyvenimus tenkindamiesi viduriu ir dvasinę energiją skiria viduriui. Jie balansuoja tarp šių dviejų dalykų, stengdamiesi neleisti įvardyti problemos. Tačiau problemos esmės tai nekeičia.

Turbūt geriausias būdas perteikti *Šaltinio* gyvenimo pajautą yra citata, kurią buvau iškėlusį į pačią rankraščio pradžią, bet išbraukiau iš paskutinio, spausdinto knygos varianto. Džiaugiuosi proga sugrąžinti ir paaiškinti šią citatą.

Pašalinau ją, nes iš esmės nesutikau su jos autoriaus Friedricho Nietzsches filosofija. Žvelgiant iš filosofinės pusės, Nietzsche yra mistikas ir iracionalistas. Jo metafiziką sudaro baironiška ir mistiškai piktavalė visata. Jo epistemologijoje protas paklūsta „valiai“ arba jausmui, instinktui, kraujo balsui ar kitiems įgimties charakterio bruožams. Bet kaip poetas jis kartais (ne visada) perteikia nuostabų žmogaus didybės jausmą, išreiškiamą emociškai, o *ne* intelektualiai.

Tai ypač tinka mano pasirinktai citatai. Negaliu pritarti jos tiesioginei žinia: ji skelbia nepateisinamą dogmą – psichologinį determinizmą. Tačiau, jei pažvelgtume į tai kaip į poetinę emocinės patirties projekciją (ir pakeistume įgimto „pamatinio fakto“ sąvoką įgytos „pagrindinės prielaidos“ sąvoka), tuomet citata perteikia vidinę pakylėtos savigarbos būseną ir apibendrina tuos emocinius rezultatus, kuriems *Šaltinis* suteikia racionalų ir filosofinį pagrindą:

„Ne kūriniai, o *tikėjimas* čia lemia ir nustato rangą, – jei šiai senai religinei formulei suteiksime naują ir gilesnę prasmę; kažkoks nepajudinamas kilmingos sielos pasitikėjimas savimi, kažkas, ko negalima nei ieškoti, nei rasti ir turbūt negalima prarasti. Kilminga siela jaučia pagarbą sau.“ (Friedrich Nietzsche, *Anapus gėrio ir blogio*)

Toks požiūris į žmogų per visą žmonijos istoriją būdavo išsakomas labai retai. Šiais laikais jis praktiškai neegzistuoja. Bet turėdamas būtent tokį požiūrį – ir daugiau ar mažiau apimtas ilgesio, aistros ir kankinamo sutrikimo – gyvenimą pradeda geriausias pasaulio jaunimas. Daugumai jaunuolių tai net ne požiūris, o miglotas, sunkiai apčiuopiamas, neapibūdinamas jausmas, sudarytas

iš atviro skausmo ir neperteikiamos laimės. Tai neapsakomų lūkesčių jausmas, kai jauti, kad tavo gyvenimas svarbus, kad gali daug ką pasiekti, o ateityje tavęs laukia nuostabūs dalykai.

Nei žmogaus, nei bet kurios gyvos būtybės prigimčiai nebūdinga pradėti gyventi pasiduodant, spjauti sau į veidą ir pasmerkti savo egzistenciją; tam reikia ilgo tvirkkinimo proceso, ir jo trukmė priklauso nuo konkretaus žmogaus. Vieni pasiduoda vos paspausti, kiti parsiduoda, tretį smunka vos pastebimai ir po truputį praranda juose rusenančią ugnį, taip ir nesužinoję, kada ir kaip ją prarado. O tada jie visi nugrimzta į neapbrėpiamą pelkę vyresniųjų, atkakliai jiems teigiančių, kad branda pasiekama išsižadant proto, saugumas – atsisakant vertybių, o praktiškumas – prarandant savigarbą. Tačiau keletas atsilaiko ir juda į priekį, žinodami, kad tos ugnies negalima išduoti, jie mokosi suteikti jai formą, tikslą ir realumą. Kad ir kas lauktų jų ateityje, žengdami į savo gyvenimo pradžią žmonės siekia kilnios žmogaus prigimties ir nori realizuoti gyvenimo galimybes.

Gairių yra nedaug. Viena jų – *Šaltinis*.

Tai viena pagrindinių ilgalaikio *Šaltinio* patrauklumo priežasčių: jis įtvirtina jaunystės dvasią, skelbia žmogaus šlovę ir parodo, kiek gali ir sugeba asmenybė.

Ir nesvarbu, kad kiekvienoje kartoje vos keletas suvoks, pasieks ir įgyvendins tikrąją žmogaus paskirtį – o kiti ją išduos. Tai tas keletas varo pasaulį į priekį ir suteikia gyvenimui prasmę, ir į tą keletą aš visada norėjau kreiptis. Kiti man nerūpi, jie išduos ne *Šaltinį* ir ne mane – jie išduos savo sielas.

Ayn Rand, Niujorkas, 1968 m. gegužė

Turiny

PIRMA DALIS **Piteris Kytingas** 16

ANTRA DALIS **Elsvortas M. Tuhis** 227

TREČIA DALIS **Geilas Vainandas** 437

KETVIRTA DALIS **Hovardas Rorkas** 569

PIRMA DALIS

Piteris Kytingas

Hovardas Rorkas juokėsi.

Jis stovėjo nuogas ant uolos krašto. Apačioje driekėsi ežeras. Granitas į viršų skriejančia banga pakibo virš lygaus vandens. Vanduo atrodė nejudrus, akmuo – takus. Jame tarsi slypėjo kova, jame tarsi buvo justi, kaip smūgis pasitinka smūgį ir abu srautai sustingsta akimirkai, dar dinamiškesnei už patį judesį. Akmuo švytėjo, saulės spindulių nulaižytas.

Ežeras apačioje žvilgėjo it uolas pusiau perrėžęs plonas plieno diskas. Pačios uolos nėrė į gelmę nė kiek nepakitusios. Jos prasidėjo ir baigėsi danguje. Tad ir visas pasaulis atrodė pakibęs erdvėje, it tuštumoje plūduriuojanti sala, pritvirtinta ties stovinčio ant uolos vyro kojomis.

Jis stovėjo dangaus fone atsilošęs. Jo kūnas buvo sudarytas iš ilgų tiesių linijų ir kampų, kiekvienas linkis tarsi suskaidytas į plokštumas. Stovėjo tiesus ir tvirtas, prie šonų nuleidęs rankas į priekį atsuktais delnais. Juto tvirtai suvestas savo mentes, atlošto kaklo linkį, į plaštakas suplūdusio kraujo sunkumą. Nugara, savo stuburo įduba juto vėją. Vėjas taršė jo plaukus – nei šviesius, nei rudus, o prinokusio apelsino žievės spalvos.

Jis juokėsi iš to, kas jam nutiko šį rytą, ir iš to, kas dabar jo laukia.

Žinojo, kad ateina sunkios dienos. Reikėjo užbaigti darbus, reikėjo sukurti veiksmų planą. Jis žinojo turįs tuo pasirūpinti, taip pat žinojo, kad nesuks dėl to galvos, nes beveik viskas jam buvo jau aišku, nes veiksmų planas seniai numatytas, nes jam norėjosi tik juoktis.

Jis ketino viską apsvarstyti. Bet pamiršo. Užsižiūrėjo į granitą.

Nebesijuokė, žvilgsnis sustingo, gerdamas jį supantį kraštovaizdį. Jo veidas buvo it gamtos dėsnis, kuriuo negali abejoti, – nekintamas, nepermaldaujamas, nesvyruojantis. Virš liesų įdubusių skruostų ryškėjo aukšti skruostikauliai, pilkos akys buvo šaltos ir įdėmios, kietai suspaustos lūpos paniekinamai iškreiptos – budelio arba šventojo burna.

Jis žvelgė į granitą. Jam lemta būti supjaustytam ir paverstam sienomis, – galvojo. Žvelgė į medžius, kuriems lemta būti nukirstiems ir virsti gegnėmis.

Jis žiūrėjo į rūdžių ruožą ant uolos ir mąstė apie žemės gelmėse slypinčią rūdą. Išlydyta ji iškils į dangų plieninėmis santvaromis.

Šios uolos, mąstė jis, stūkso čia man. Jos laukia gražto, dinamito ir mano balso. Laukia, kad jas suskaldytų, išsprogdintų, sutrupintų ir prikeltų naujam gyvenimui. Jos laukia, kol mano rankos suteiks joms formą.

Staiga, vėl prisiminęs šį rytą ir kiek dar visko reikia padaryti, papurtė galvą. Žengė prie uolos krašto, iškėlė rankas ir nėrė žemyn į dangų.

Jis perskrodė ežerą ir išlipo ant uolų kitapus, kur buvo palikęs drabužius. Apgailestaudamas Rorkas apsidairė. Nuo to laiko, kai įsikūrė Stentone, jis jau trejus metus, ištaikęs laisvą valandėlę, o tai nutikdavo nedažnai, ateidavo čia atsipalaiduoti: paplaukioti, pailsėti, pamąstyti, pabūti vienas, pasijusti gyvas. Vos tik atgavęs laisvę, visų pirma panoro apsilankyti čia, nes žinojo, kad tai paskutinis kartas. Šįryt jį išmetė iš Stentono technologijos instituto Architektūros mokyklos.

Jis apsimovė senus džinsus, apsiavė sandalus, apsilvilko trumparankovius marškinius su ištrūkusiomis sagomis ir siauru, tarp riedulių vingiuojančiu takeliu žvaliai nuėjo link kelio žalio šlaito apačioje.

Jis žengė spėriai, bet laisvai, grakščiai it patyręs ėjikas. Žengė saulės nutviekstu keliu, o tolumoje, palei Masačusetso įlankos pakrantę, driekėsi Stentonas: miestelis buvo tarsi brangakmenio – ant kalvos iškilusio garsiojo instituto – aptaisas.

Stentonas prasidėjo sąvartynu. Iš žolės, vos pastebimai rūkdamas, kilo pilkas šiukšlių kalnas. Saulėje žvilgėjo skardinės. Kelias pro pirmuosius miestelio namus vedė prie bažnyčios – paminklo gotikai melsvai dažytomis čerpėmis. Jos kresni mediniai kontraforsai nieko nelaikė. Languose žėrėjo vitražai su tankiais dirbtinio akmens ornamentais. Iš ten vėrėsi kelias į siauromis, pretenzingomis pievelėmis įrėmintų ilgų gatvių erdvę. Už pievelių dunksojo mediniai, išklaipytų formų pastatai: įmantriausiai perkreipti frontonai, bokšteliai ir stoglangiai, kyšančios it stalčiai verandos, slegiantys didžiuliai nuožulnūs stogai. Languose pleveno baltos užuolaidos. Prie vienu durų stovėjo perpildyta šiukšliadėžė. Ant pagalvėlės prie durų tupėjo senas pekinas, iš praziotų nasrų jam tįso seilė. Tarp verandos kolonų plevėsavo padžiauti vystyklai.

Į praeinantį Hovardą Rorką atsisukdavo žmonės. Kai kurie net stabteldavo ir su netikėtu bei nepaaiškinamu pasipiktinimu spoksodavo jam įkandin – jo pasirodymas šį instinktyvų jausmą sukeldavo daugumai žmonių. O Hovardas

Rorkas nematė nieko. Gatvės jam buvo tuščios, jis būtų galėjęs ramiai žengti jomis net ir visiškai nuogas.

Jis kirto Stentono centrą – parduotuvių vitrinų supamą didžiulę žalią pievą. Vitrinose margavo nauji skelbimai: „SVEIKINAME ABSOLVENTUS! LINKIME SĖKMĖS!“ Šiandien bus įteikti diplomai 1922 metais į Stentono technologijos institutą įstojusiųjų kursui.

Rorkas pasuko į skersgatvį, kur ilgos namų eilės gale, ant kalvelės prie žalios griovos, stovėjo ponios Kyting namas. Jis trejus metus ten nuomojosi kambarį.

Ponia Kyting buvo verandoje. Ji lesino porą kanarėlių, tupėjusių ant turėklų pakabintame narvelyje. Moteris pastebėjo Rorką, ir putli jos rankutė sustingo ore. Ponia Kyting smalsiai žvelgė į jaunuolį, stengdamasi nutaisyti kupiną užuojautos veidą, tačiau taip tik išsidavė.

Jis žengė per verandą, nekreipdamas į ją nė menkiausio dėmesio. Ponia Kyting jį sustabdė:

– Pone Rorkai!

– Taip?

– Pone Rorkai, aš labai apgailėstauju dėl... – ji apsimestinai droviai nutilo, – dėl to, kas nutiko šį rytą.

– Kas?

– Jus išmetė iš instituto. Man neapsakomai gaila. Aš tik noriu pasakyti, kad labai jus užjaučiu.

Jis stovėjo, žvelgdamas į ją. Ponia Kyting žinojo, kad Rorkas jos nemato. Na, manė ji sau, ne visiškai taip. Jis visada žiūri tiesiai į žmogų ir jo prakeiktos akys niekad nieko nepraleidžia. Tik tas jo žvilgsnis priverčia žmones pasijusti taip, tarsi jų nė nebūtų. Rorkas tiesiog stovėjo ir žiūrėjo, nieko jai nesakydamas.

– Bet aš manau, – tęsė ji, – kad jei kas nors šiame pasaulyje kenčia, tai tik per klaidą. Žinoma, dabar jūs būsite priverstas atsakyti architekto profesijos, ar ne? Na, bet jaunuolis visada gali padoriai užsidirbti įsitaišęs valdininku arba komersantu.

Jis nusigręžė eiti.

– Ak, pone Rorkai! – kreipėsi vėl.

– Taip?

– Kol buvote išėjęs, skambino dekanas.

Šį kartą ponia Kyting tikėjosi sulauksianti iš jo reakcijos: o sulaukti iš jo reakcijos būtų buvę tas pats, kas pamatyti jį palūžusį. Ji ir pati nežinojo, kodėl jai to norėjosi.

– Taip? – tarė jis.

– Dekanas, – pakartojo ji dvejojama, stengdamasi susigražinti prarastas pozicijas. – Pats dekanas skambino jums per savo sekretorę.

– Ir?

– Ji prašė perduoti, kad dekanas nori kuo greičiau jus pamatyti.

– Ačiū.

– Kaip manote, ko jam *dabar* prireikė?

– Nežinau.

Jis pasakė: „Nežinau“, tačiau ji aiškiai išgirdo: „Man nuspėjau.“ Ir pažvelgė į jį, negalėdama tuo patikėti.

– Tiesa, – pridūrė ponია Kyting, – manasis Pytis šiandien gauna diplomą. Pasakė tai visiškai be tikslo.

– Šiandien? Ak, taip.

– Man šiandien didi diena. Kai pagalvoju, kiek taupiau, kiek ariau kaip juodas jautis, kad mano berniukas galėtų mokytis! Tik nepamanykite, kad skundžiuosi. Aš ne iš tų, kurios skundžiasi. Pytis labai gabus berniukas.

Ji išsitiesė, pasitempė. Kresnas ponios Kyting kūnas po krakmolytomis suknelės klostėmis buvo suveržtas korsetu taip smarkiai, kad riebalai, regis, susikaupė ties jos riešais ir kulkšnimis.

– Na, bet, žinoma, – bėrė ji, pasibalnojusi savo mėgstamą arkliauką, – aš ir ne iš tų, kurios giriasi. Vienoms motinoms pasiseka, kitoms ne. Visi gaunam, ko nusipelnę. Pytis dar visiems parodys. Aš ne iš tų, kurios nori, kad jų vaikas mirtinai nusidirbtų, ir dėkosiu Viešpačiui kad ir už menkiausią jo sėkmę. Bet jeigu tas berniukas netaps geriausiu architektu visose Valstijose, jo motinai labai knietės sužinoti kodėl!

Rorkas sujudėjo, ketindamas eiti.

– Ak, ką aš čia! Plepu su jumis! – linksmai šuktelėjo ji. – Jums juk reikia skubėti – persirengti ir bėgti. Dekanas laukia.

Ponia Kyting stovėjo žiūrėdama pro verandos duris į jo ištįsusią figūrą, žengiančią per tvarkingą, iščiustytą svetainę. Rorkas visada versdavo ją pasijusti nejaukiai savo pačios namuose, sužadindavo miglotą nuogaštį, tarsi ji lauktų, kad staiga jis apsisuks ir sudaužys į šipulius jos staliukus, kuniškas vazas, įrėmin-tas nuotraukas. Rorkas niekada neparodė jokio polinkio taip pasielgti, bet ji vis laukė ir nuogaštavo, net pati nežinodama kodėl.

Rorkas užlipo laiptais į savo kambarį. Jis buvo didelis ir tuščias, švytintis neseniai nubaltintomis sienomis. Poniai Kyting niekad neatrodė, kad Rorkas

iš tikrųjų būtų čia gyvenęs. Jis nepridėjo nė menkiausio daiktelio prie pačių būtiniausių jos paliktų baldų – nei paveikslų, nei vėliavėlių, jokio šilto žmogiško niekučio. Į kambarį jis atsigabeno tik drabužius ir brėžinius – tiksliau, vos keletą drabužių ir gausybę brėžinių. Brėžiniai užgriozdė visą kambario kampą, ir kartais ponja Kyting susimąstydavo, kad iš tiesų kambaryje gyvena jie, o ne tas žmogus.

Rorkas kaip tik brėžinių ir atėjo – juos reikėjo supakuoti pačius pirmus. Paėmė vieną, tada kitą, trečią ir stovėjo žiūrėdamas į plačius popieriaus lakštus.

Tai buvo pastatų eskizai – kokių niekada šioje žemėje dar nėra buvę. Jie atrodė taip, tarsi juos būtų sukūręs pirmasis šiame pasaulyje gimęs žmogus, niekadęs negirdėjęs apie tai, kaip buvo statoma iki šiol. Apie juos nebuvo ko pasakyti, nebent tai, kad kiekvienas statinys buvo kaip tik toks, koks ir privalėjo būti. Jie neatrodė taip, tarsi braižytojas būtų ilgai prie jų sėdėjęs ir įtemptai mąstęs, jungdamas duris, langus ir kolonas į visumą pagal knygų priesakus ir savo paties užgaidą. Tie pastatai atrodė taip, tarsi būtų patys išaugę iš žemės, iškelti nežinomos gyvybinės jėgos, jau išbaigti ir neabejotinai atsidūrę savo vietoje. Plonas linijas pieštuku braižiusiai rankai, be abejo, dar daug ko reikėjo išmukti, tačiau brėžiniuose nebuvo nė vieno nereikalingo brūkšnio, netrūko jokios plokštumos. Statiniai atrodė asketiški ir paprasti, kol, geriau įsižiūrėjęs, žmogus suprastavo, kokiu darbu, kokiu metodo sudėtingumu, kokia minties įtampa buvo pasiektas šis paprastumas. Jokios taisyklės nenulėmė nė vienos pastatų detalės. Pastatai nepriklausė nei klasicizmo, nei gotikos, nei renesanso stiliui. Jie buvo sukurti vien tik Hovardo Rorko stiliumi.

Jis stovėjo, žvelgdamas į vieną iš eskizų. Šis brėžinys niekada jo netenkino. Rorkas nubraižė jį kaip pratimą, kurį susigalvojo pats, atskirai nuo studijų užduočių; atradęs kokią įdomią vietą, jis dažnai sustodavo pasvarstyti, koks pastatas turėtų ten stovėti. Spoksodamas į šį eskizą, mąstydamas, ko jam trūks-ta, Rorkas praleido ištisą naktį. Tik dabar savo brėžinyje jis pamatė klaidą.

Rorkas numetė popieriaus lakštą ant stalo, pasilenkė ir tiesiai ant tvarkingo brėžinio ėmė rėžti aiškias linijas. Retkarčiais kiek stabteldavo ir atsitiesęs nu-žvelgdavo visą eskizą, pirštų galiukais spausdamas popierių, tarsi ilgapištėmis rankomis su iškilusiomis venomis ir išsišovusiais sąnariais būtų prilaikęs pastatą.

Po valandos į duris kažkas pasibeldė.

– Užeikit! – šūktelėjo jis, neatsitraukdamas nuo brėžinio.

– Pone Rorkai! – spoksodama į jį nuo slenkščio, sudejavo ponja Kyting. – Dėl Dievo meilės, ką jūs čia darote?

Jis atsisuko į ją, stengdamasis prisiminti, kas ji tokia.

– O kaipgi dekanas? – suvaitojo ji. – Dekanas juk laukia jūsų?

– Ak, – pratarė Rorkas. – Tikrai. Pamiršau.

– *Pamiršote?..*

– Taip, – jo balse pasigirdo nuostabos gaidelė: jis stebėjosi ponios Kyting apstulbimu.

– Na, ką gi. Tiek ir tegaliu pridurti, – prašvokštė ji. – Taip jums ir reikia! Taip ir reikia! Diplomų teikimas pusę penkių, o jūs tikitės, kad dekanas ras jums laiko?

– Jau einu, ponია Kyting.

Ją kurstė ne vien smalsumas, bet ir slapta baimė, kad tarybos sprendimas bus atšauktas. Rorkas nuėjo į vonios kambarį koridoriaus gale. Ji stebėjo, kaip jis plaunasi rankas ir susiglosto išsidraikiusius tiesius plaukus. Jis grįžo ir jau suko laiptų link, kai ji suprato, kad jis išeina.

– Pone Rorkai! – ponია Kyting pasibaisėjusi parodė į Hovardo drabužius. – Nejaugi jūs *taip* ir eisite?

– O ką?

– Juk tai jūsų dekanas!

– Jau nebe, ponია Kyting.

Pribloškta ji pamanė, kad šiuos žodžius jis ištare taip, tarsi jaustųsi visiškai laimingas.

Stentono technologijos institutas stovėjo ant kalvos. Jo dantytos sienos it karūna kilo virš apačioje nusidriekusio miesto. Institutas atrodė it viduramžių tvirtovę su pačiame centre įskiepyta gotikine katedra. Tvirtovė puikiai atitiko savo paskirtį – turėjo tvirtas, storas plytų sienas su keletu sargybai tinkamų šaudymo angų, pylimą, už kurio galėjo slėptis ją ginantys lankininkai, ir kampinius bokštus, nuo kurių ant puolančiųjų būtų patogu pilti verdančią alyvą – jei to, žinoma, prireiktų mokslo įstaigoje. Virš jos didingai stiebėsi katedros nériniai, tarsi ji būtų veltui stengusis apsaugoti tvirtovę nuo dviejų didžiųjų priešų: šviesos ir oro.

Dekano kabinetas priminė koplyčią. Padūmavusi prietema sunkėsi pro vienintelį siaurą ir aukštą vitražinį langą. Prieblanda plūdo pro sustingusių šventųjų drabužius; šventųjų rankos buvo keistai išsukiotos ties alkūnėmis. Ant dviejų grynavaislių chimery, tupinčių niekuomet nekūrento židinio kampuose,

švytėjo raudona ir purpurinė dėmės. Virš židinio kabančio ir Partenoną vaizduojančio paveikslo centre ryškėjo žalia dėmė.

Rorkui įėjus, dekanas siluetas blausiai dūlavo už drožinėto it klausykla rąšomojo stalo. Dekanas buvo žemaūgis, putlus džentelmenas, sklindantį į šalis apkūnumą suvaldąs tik nepalenkiamu orumu.

– Ak, taip, Rorkas! – jis nusišypsojo. – Prašom sėstis.

Rorkas atsisėdo. Dekanas sunėrė pirštus ant pilvo ir sustingo, tikėdamasis išgirsti maldavimą. Tačiau maldavimo nepasigirdo. Dekanas atsikrenkštė.

– Manau, kad man nebūtina sakyti, kaip apgailėstauju dėl nemalonaus įvykio šįryt, – pradėjo jis, – nes juk savaime suprantama, kad jūs visuomet žinojote, kaip nuoširdžiai aš domėjausi jūsų gerove.

– Tikrai nebūtina, – pritarė Rorkas.

Dekanas įtariai jį nužvelgė ir tęsė:

– Neverta nė minėti ir to, kad aš nebalsavau prieš jus. Aš susilaikiau. Tačiau jums turbūt bus malonu sužinoti, kad taryboje turėjote labai ryžtingą gynėjų grupelę. Mažą, bet ryžtingą. Statybos inžinerijos profesorius dėl jūsų vos ne kryžium gulėsi. Ir matematikos profesorius taip pat. Deja, gerokai daugiau buvo tų, kurie jautė pareigą balsuoti už jūsų pašalinimą. Viską nulėmė profesorius Piterkinas, jūsų projektavimo dėstytojas. Jis net pagrasino atsistatydinsiąs, jei jūs nebūsime pašalintas. Turbūt suprantate, kad profesorių Piterkiną smarkiai suerzinote?

– Taip, suprantu, – atsiliepė Rorkas.

– Štai čia ir visa bėda. Aš kalbu apie jūsų požiūrį į architektūrinio projektavimo paskaitas. Jūs niekada neskyrėte joms deramo dėmesio. O inžinerijos moksluose pralenkėte visus. Žinoma, niekas neneigia statybos inžinerijos svarbos, bet kam tie kraštutiniai? Kodėl jūs nepaisote meninės, kūrybinės, taip sakant, mūsų profesijos pusės ir apsiribojate vien sausais, techniniais, matematiniais dalykais? Jūs juk ketinate tapti architektu, o ne statybos inžinieriumi.

– Ar verta dabar apie tai kalbėti? – paklausė Rorkas. – Tai jau praeitis. Kokia prasmė aptarinėti, kuriuos studijų dalykus aš mėgau labiau.

– Aš stengiuosi jums padėti, Rorkai. Turėtumėte tai pripažinti. Nesakykite, kad prieš nutinkant visiems šiems dalykams jūsų daugybę kartų neperspėjo.

– Perspėjo.

Dekanas pasimuistė krėslė. Jis pasijuto nejaukiai. Rorkas mandagiai žvelgė tiesiai į jį. „Nieko užgaulaus, kad jis taip į mane žiūri, jis korektiškas ir dėmesingas, tiesiog man atrodo, kad manęs čia nėra“, – pamanė dekanas.

– Ką jūs padarėte su kiekviena jums duota užduotimi, su kiekvienu projektu? – tęsė dekanas. – Visi jie atlikti jūsų – nė negaliu to pavadinti stiliumi – jūsų ypatinga, nepakartojama maniera, kuri prieštarauja visiems mūsų dėstomiems architektūros pagrindams, kertasi su visais nusistovėjusiais pavyzdžiais ir meno tradicijomis. Tikriausiai manote, kad esate, kaip juos vadina, modernistas, bet tai netgi ne modernizmas. Tai... tai, jei neprieštaraujate, visiška beprotybė.

– Neprieštarauju.

– Kai jums užduodavo atlikti projektus, kuriuose reikėdavo pačiam pasirinkti stilių, o jūs įteikdavote kokią beprotišką savo dėlionę, tai, atvirai kalbant, dėstytojai priimdavo jūsų darbą vien todėl, kad nežinodavo, kaip jį vertinti. Bet kuomet jums užduodavo atlikti istorinio stiliaus pratimą, tarkime, suprojektuoti Tiudorų epochos koplyčią ar prancūzišką operos teatro pastatą, o jūs vis tiek dėstytojui atiduodavote kažką panašaus į be jokio ryšio ir prasmės suverstų dėžių krūvą... Kaip manote, kas tai būdavo – neteisingai suprasta užduotis ar akivaizdus atsisakymas paklusti?

– Atsisakymas paklusti, – atsiliepė Rorkas.

– Mes norėjome suteikti jums galimybę – juk jums taip puikiai sekėsi visi kiti studijų dalykai! Bet jūs atidavėte štai šitai... – dekanas vožė kumščiu per ištiestą ant stalo priešais jį lapą, – šitai kaip renesansinę vilą, kuri buvo užduota kaip kursinis darbas! Žinote, mano berniuk, tai peržengė visas ribas.

Popieriaus lape buvo pavaizduotas namas iš stiklo ir betono. Ir ryškus kamuotas parašas apačioje: Hovardas Rorkas.

– Jūs tikėjotės, kad mes tai įskaitysim?

– Ne.

– Mes neturėjome kito pasirinkimo. Žinoma, jūs dabar ant mūsų pykstate, bet...

– Aš nejučiu jums pykčio, – ramiai atsakė Rorkas. – Turėčiau jūsų atsiprašyti. Paprastai neleidžiu sau paklusti aplinkybėms. Šį kartą suklydau. Man nederėjo laukti, kol jūs mane išmesite. Aš jau seniai turėjau išeiti pats.

– Na, na, tik nenusiminkite. Nereikia taip nusiteikti. Ypač turint omenyje tai, ką ketinu jums pasakyti.

Dekanas nusišypsojo ir bičiuliškai palinko į priekį, jau mėgaudamasis įžanga į būsimą gerą darbą.

– Štai kokia tikroji mūsų pokalbio priežastis. Norėjau kuo greičiau jums tai pasakyti, kad nesijaustumėte prislėgtas. Taip, žinodamas ūmų mūsų rektoriaus būdą, aš asmeniškai rizikavau užsitraukti jo rūstybę, bet... Pabrėžiu, jis niekuo

neįsipareigojo, bet... Na, reikalai yra tokie: dabar, kai jau supratote, kaip viskas rimta, galėtumėte luktelti vienus metus, pailsėti, viską apmąstyti ir, sakykime, subręsti, o po metų galbūt atsiras galimybė vėl jus priimti. Ir turėkite omenyje, kad aš nieko jums nepažadu – tai visiškai neoficialu ir kertasi su mūsų taisyklėmis, bet, atsižvelgdami į ypatingas aplinkybes ir į puikius jūsų studijų rezultatus, mes pasiliekame tokią galimybę.

Rorkas nusišypsojo. Jis šypsojosi ne iš laimės ar dėkingumo. Tai buvo rami, paprasta patenkinto žmogaus šypsena.

– Man regis, jūs manęs nesupratote, – tarė Rorkas. – Kodėl nusprendėte, kad norėsiu sugrįžti?

– Ką?

– Aš negrišiu. Nebeturiu čia ko daugiau mokytis.

– Aš jūsų nesuprantu, – šaltai iškošė dekanas.

– O ką čia aiškinti? Tai nebeturi su jumis nieko bendra.

– Malonėkite pasiaiškinti.

– Mielai. Aš noriu būti architektas, o ne archeologas. Nematau jokios prasmės kurpti renesansines vilas. Kam turėčiau mokytis jas projektuoti, jei niekuomet jų nestatysiu?

– Mano mielas berniuk, didis renesanso stilius dar toli gražu nemirė. Šio stiliaus namai tebestatomi kasdien.

– Taip, tebestatomi. Ir bus statomi ateityje. Bet aš tuo tikrai neužiimsiu.

– Baikite, Rorkai. Tai nerimta.

– Aš įstojau čia mokytis statybos. Kai man duodavo uždavinį, svarbiausia buvo išmolti išspręsti jį taip, kaip spręsiu tokius uždavinius ateityje, kai pats statysiu tikrus namus. Išmokau čia visko, ko norėjau, – studijuodamas tuos pačius statybos mokslus, kurių jūs taip nevertinate. Ir neketinu iššvaistyti dar vienų metų, piešdamas itališkus atvirukus.

Dar prieš valandą dekanas troško, kad pokalbis tekėtų kuo ramesne vaga. Dabar jis norėjo, kad Rorkas parodytų kokias nors emocijas. Jam atrodė ne-normalu, kad žmogus taip laisvai jaučiasi tokiomis aplinkybėmis.

– Jūs norite pasakyti, kad tapęs architektu, iš tikrųjų ketinate statyti pastatus ta savo maniera? Jei, žinoma, juo tapsite?

– Taip.

– O kas jums leis taip daryti, mano brangusis?

– Ne tai svarbiausia. Svarbiausia – o kas man uždraus?

– Klausykite, tai jau darosi rimta. Gailiuosi, kad nuoširdžiai ir iš esmės nepasikalbėjau su jumis anksčiau... Žinau, žinau, tik nepertraukinėkit manęs, jūs pamatėte porą modernistinių pastatų ir prisikūrėte visokių fantazijų. Bet ar suvokiate, kad tas vadinamasis modernizmas tėra vienadienė užgaida? Jums teks sužinoti ir suprasti, ir tai patvirtina visi autoritetai, kad viskas, kas gražu, architektūroje jau sukurta. Kiekvienas praėjusių laikų stilius – tarsi neišsemiamos lobių kasyklos. Mes tegalime rinktis iš to, ką jau sukūrė didieji meistrai. Kas mes tokie, kad tobulintume ar taisytume jų darbus? Mes galime tik stengtis su visa derama pagarba juos atkartoti.

– O kam? – paklausė Rorkas.

„Ne, – pamanė dekanas, – jis nieko daugiau nepasakė, man tik pasigirdo, tai visiškai nekaltas žodis, jis nekelia jokios grėsmės.“

– Bet juk tai akivaizdu! – sušuko jis.

– Pažvelkit, – ramiai tarė Rorkas ir mostelėjo į langą. – Matote universiteto pastatus ir miestą? Ar matote, kiek žmonių ten, apačioje, vaikšto ir gyvena? Tai va, man nusispjaut, ką bet kuris iš jų arba jie visi kartu paėmus mano apie architektūrą ar, tiesą sakant, apie bet kurią kitą dalyką. Kodėl man turi rūpėti, ką apie tai manė jų seneliai?

– Tai mūsų šventa ir neliečiama tradicija.

– Kodėl?

– Dėl Dievo meilės, nebūkite toks naivus!

– Bet aš nesuprantu. Kodėl jūs norite, kad laikyčiau *tai* didingu architektūros kūriniu?

Jis parodė į paveikslą, kuriame buvo pavaizduotas Partenonas.

– *Tai*, – atšovė dekanas, – yra Partenonas.

– Na ir ką?

– Nenoriu švaistyti laiko tokiems kvailiems klausimams.

– Ką gi, – Rorkas atsistojo, paėmė nuo stalo ilgą liniuotę ir priėjo prie paveikslo. – Ar norite, kad parodyčiau jums, kas čia prastai padaryta?

– Juk tai *Partenonas*! – pakartojo dekanas.

– Taip, po velnių, tai Partenonas!

Jis bakstelėjo liniuote į paveikslo stiklą.

– Žiūrėkite, – tarė Rorkas, – įžymiosios ne mažiau įžymių kolonų kaneliūros – kam jos čia reikalingos? Ogi tam, kad paslėptų jungimų vietas medyje, kai kolonos dar buvo gaminamos iš medžio. Tačiau šios kolonos juk ne medinės, o marmurinės. Triglifai – kas tai? Tai medis. Medinės sijos, paklotos taip pat

kaip ir tais laikais, kai žmonės dar tik pradėjo rėsti medines trobas. Jūsų graikai paėmė marmuro luitus ir prigamino iš jų savo senesniųjų medinių pastatų kopijų, nes tuo metu visi taip statė. Jūsų renesanso meistrai žengė dar toliau ir prigamino marmurinių medžio kolonų kopijų gipsinių kopijų. O mes savo ruožtu renčiame marmurinių medžio kolonų kopijų gipsinių kopijų plienines ir betonines kopijas. Kam?

Dekanas sėdėjo, smalsiai jį stebėdamas. Kažkas jį glumino – ne patys žodžiai, o tai, kaip Rorkas juos tarė.

– Taisyklės? – tęsė Rorkas. – Štai mano taisyklės: tai, ką galima daryti su viena medžiaga, negalima daryti su kita. Nes nėra dviejų vienodų medžiagų. Nėra dviejų vienodų vietų žemėje. Nėra dviejų vienodą paskirtį turinčių pastatų. Statinio formą nulemia paskirtis, vieta, medžiagos. Jei statinys neturi vienos jį į visumą jungiančios idėjos, iš kurios gimsta kiekviena jo detalė, tokio pastato negalima pavadinti nei kam nors tinkamu, nei gražiu. Pastatas yra gyvas, kaip ir žmogus. Jis vientisas tuomet, kai laikosi savo tiesos, unikalios savo temos ir turi savo unikalų tikslą ir paskirtį. Žmogus nesiskolina savo kūno dalių, pastatas nesiskolina savo dvasios dalies. Jo kūrėjas įpučia jam dvasią, išreiškia ją kiekviena siena, langu ir laiptine.

– Bet visos teisingos raiškos formos jau seniai atrastos.

– Kam išreikšti jos skirtos? Partenono paskirtis buvo ne tokia kaip jo medinio pirmtako. Oro uosto paskirtis ne tokia kaip Partenono. Kiekviena forma turi savo prasmę. Kiekvienas žmogus susikuria prasmę, formą ir tikslą. Kodėl taip svarbu, ką nuveikė ir sukūrė kiti? Kodėl tai tampa šventa vien todėl, kad sukurta ne tavo paties? Kodėl teisūs visi aplinkui, o ne tu pats? Kodėl tiesą pakeičia daugumos nuomonė? Kodėl tiesa tapo priklausoma nuo aritmetikos – ir tik nuo sudėties veiksmo? Kodėl viskas iškraipoma ir subjaurojama vien tam, kad atitiktų ką nors kitą? Juk turi būti kažkokia priežastis. Aš jos nežinau. Ir niekada nežinojau. Norėčiau ją suprasti.

– Dėl Dievo meilės, – tarė dekanas. – Sėskitės... Štai taip... Ir būkite malonus, padėkite tą liniuotę... Ačiū... O dabar paklauskite manęs. Niekas niekuomet neneigė šiuolaikinių technologijų svarbos architektūrai. Mes turime išmokti pritaikyti praeities grožį ateities reikmėms. Praeities balsas – tai liaudies balsas. Paskiras žmogus niekada nėra nieko išradęs architektūroje. Tikras kūrybos procesas – lėtas, nuoseklus, anonimiškas ir kolektyvinis, kuriame visi bendradarbiauja tarpusavyje ir paklūsta daugumos sukurto normoms.

– Bet, matote, – tyliai pasakė Rorkas, – tarkime, man liko gyventi šešiasdešimt metų. Didžiąją jų dalį praleisiu dirbdamas. Aš pasirinkau tą darbą, kurį noriu dirbti. Jei neįsisiu džiaugsmo jį dirbdamas, pasmerksiu save šešiasdešimčiai metų kankynės. O džiaugsmą aš juntu tik dirbdamas savo darbą geriausiai ir priimtinausiai man pačiam būdu. Kas yra geriausia – tai tam tikrų normų bei reikalavimų klausimas, o reikalavimus ir normas aš nusistatau pats. Aš nieko nepaveldėjau. Aš netešiu jokios tradicijos. Galbūt pats ją kaip tik ir pradėsiu.

– Kiek jums metų? – paklausė dekanas.

– Dvidešimt dveji, – atsakė Rorkas.

– Na, tuomet atleistina, – su palengvėjimu tarė dekanas. – Jūs tai išausite.

Jis nusišypsavo.

– Senieji reikalavimai ir normos gyvuoja jau tūkstančius metų, ir dar niekas nesugebėjo jų patobulinti. Kas tie jūsų modernistai? Trumpalaikė mada, dėmesio ištroškę ekshibicionistai. Ar jums neteko pasidomėti, kaip klostėsi jų likimai? Ar galite įvardyti nors vieną iš jų, pasiekusį kokios nors ilgalaikės šlovės? Pažvelkit į Henri Kameroną. Didis žmogus, prieš dvidešimt metų buvo vienas žymiausių ir įtakingiausių architektų. O ką jis veikia dabar? Džiaugiasi, jei kartą per metus gauna perstatyti kokį garažą. Dykūnas ir girtuoklis, kuris...

– Apie Henri Kameroną mes nekalbėsime.

– Štai kaip? Gal jis jūsų bičiulis?

– Ne. Bet aš mačiau jo darbus.

– Ir jums jie atrodo...

– Sakiau, apie Henri Kameroną nekalbėsime.

– Na ir puiku. Supraskite, kad esu jums... kaip čia pasakius, labai pakantus. Nesu pratęs diskutuoti su taip besielgiančiais studentais. Vis dėlto, jei įmanoma, man rūpi užbėgti už akių bręstančiai tragedijai – nenorėčiau matyti, kaip tokiais neeiliniais protiniais gabumais apdovanotas žmogus sąmoningai griaua savo gyvenimą.

Dekanas susimąstė apie tai, kodėl jis pažadėjo matematikos profesoriui padaryti dėl šio vaikinio viską, ką galės. Galbūt todėl, kad profesorius pasakė: „Tai didis žmogus“ – ir parodė į Rorko projektą. „Didis žmogus, – pamanė dekanas, – arba nusikaltėlis.“ Ir susiraukė. Jis nemėgo nei vienu, nei kitu.

Dekanas prisiminė, ką buvo girdėjęs apie Rorko praeitį. Rorko tėvas dirbo plieno liejiku kažkur Ohajuje ir jau seniai pasimirė. Stojant į universitetą pateiktuose vaikinio dokumentuose nebuvo jokių įrašų apie artimiausius giminaičius. Kai jo apie tai paklausdavo, Rorkas abejingai atsakydavo: „Vargu ar turiu

kokių nors giminaičių. O gal ir turiu. Nežinau.“ Jį stulbino net pati mintis, kad, žmonių nuomone, jam tai turėtų rūpėti. Universitete jis nesusirado, o ir neieškojo, nė vieno draugo. Atsisakė prisijungti ir prie kurios nors studentų brolijos. Rorkas pats užsidirbdavo pinigų tiek mokydamasis mokykloje, tiek studijuodamas pirmuosius trejus metus institute. Jis nuo pat vaikystės dirbo paprastu statybininku. Tinkavo, tiesė vamzdžius, virino plieną, ėmėsi bet kokio pasiūlyto darbo, keliaudamas iš vieno miestelio į kitą, vis toliau į rytus, didžiųjų miestų link. Dekanas atostogaudamas matė jį praeitą vasarą Bostone – Rorkas gaudė kniedes statomame dangoraižyje. Ištįsęs kūnas, apvilktas tepaluotu kombinezonu, buvo atsipalaidavęs, tik akys žvelgė įdėmiai, dešinėje rankoje – kibiras, kuriuo jis retkarčiais patyrusiu judesiu, be regimų pastangų mosteldamas ranka į priekį, pagaudavo įkaitusią kniedę kaip tik tą akimirką, kai jau atrodydavo, kad ji pralėks pro kibirą ir smogs jam į veidą.

– Klausykite, Rorkai, – švelniai tarė dekanas, – jūs sunkiai dirbote tam, kad susimokėtumėte už mokslą. Jums liko vos vieni metai. Yra apie ką pamąstyti, ypač jūsų padėtyje atsidūrusiam jaunuoliui. Pagalvokite apie *praktinę* architekto profesijos pusę. Architektas neegzistuoja vienas pats sau. Jis tėra maža socialinės visumos dalelė. *Bendradarbiavimas, kooperacija* – štai kertinės modernaus pasaulio ir ypač architekto profesijos sąvokos. Ar kada nors susimąstėte apie savo potencialius klientus?

– Taip, – atsakė Rorkas.

– *Klientas*, – pabrėžė dekanas. – *Užsakovas*. Jis čia visų svarbiausias. Apie jį pirmiausia derėtų galvoti. Jis gyvens jūsų pastatytame name. Jūsų vienintelis tikslas – tarnauti jam. Jūs turite stengtis deramai ir meniškai įgyvendinti jo norus ir troškimus. Argi ne tai svarbiausia?

– Na, galėčiau pasakyti, kad privalau stengtis pastatyti savo klientui patį patogiausią, patį logiškiausią ir patį gražiausią namą, kokį tik įmanoma. Galėčiau pasakyti, kad turiu stengtis jam parduoti geriausia, ką galiu, taip pat išmokyti jį atpažinti tą geriausia. Galėčiau tai pasakyti, bet nepasakysiu. Nes neketinu statyti tam, kad kam nors tarnaučiau ar padėčiau. Neketinu statyti tam, kad turėčiau klientų. Aš ketinu turėti klientų tam, kad statyčiau.

– O kaip jūs ketinate įteigti jiems savo idėjas?

– Aš neketinu nieko teigti per prievartą – nei užsakovams, nei sau pačiam. Tie, kurie manęs norės, patys mane ir susiras.

Ir staiga dekanas suprato, kuo jį trikdė Rorko elgesys.

– Žinote, – tarė jis, – jūsų žodžiai būtų daug įtaigesni, jei nekalbėtumėte taip, tarsi jums visiškai nerūpėtų, pritarsiu aš jums ar ne.

– Teisybė, – atsiliepė Rorkas. – Man visiškai nerūpi, ar jūs man pritarсите.

Jis pasakė tai taip paprastai, kad jo žodžiai nenuskambėjo užgauliai, – taip, tarsi Rorkas būtų konstatavęs faktą, į kurį pats suglumęs pirmąkart atkreipė dėmesį.

– Jums nesvarbu, ką mano kiti, ir tai dar būtų galima suprasti. Bet jums, regis, net nerūpi juos įtikinti savo minčių teisingumu?

– Taip.

– Bet tai... tai siaubinga.

– Tikrai? Gali būti. Aš nežinau.

– Esu patenkintas mūsų pokalbiu, – staiga pernelyg garsiai prabilo dekanas. – Dabar mano sąžinė bus rami. Kaip sakė ir kiti posėdžio dalyviai, aš manau, kad architekto profesija ne jums. Aš stengiausi jums padėti. O dabar sutinku su tarybos nuomone: jūs ne tas žmogus, kurį dera paskatinti ar paremti. Jūs pavojingas.

– Kam? – paklausė Rorkas.

Tačiau dekanas atsistojo rodydamas, kad pokalbis baigtas.

Rorkas išėjo iš kabineto. Iš lėto nužingsniavo ilgais koridoriais, nusileido laiptais ir atsidūrė pievelėje. Jis pažinojo daugybę į dekaną panašių žmonių – ir niekuomet negalėjo jų suprasti. Tik suvokė, kad jie mąsto ir elgiasi iš esmės kitaip negu jis. Tiesa, šis skirtumas seniai nustojo jam rūpėjęs. Kaip žvelgdamas į pastatus jis visada ieškodavo pagrindinės jų temos, taip ir stebėdamas žmones visuomet ieškodavo svarbiausio jų akstino, veikti skatinančio postūmio. Jis žinojo savo veiksmų ir elgesio šaltinį, bet niekada nebuvo atradęs kitus žmones varančios jėgos. Jam tai ir nerūpėjo. Rorkas niekada nemokėjo ir neišmoko galvoti apie kitus žmones. Tiesa, kartais jis stebėdavosi, kodėl jie tokie, kokie yra. Stebėjosi ir dabar, galvodamas apie dekaną. „Mano klausime slypi kažkokia paslaptis, – mąstė jis. – Principas, kurį privalau atskleisti.“

Rorkas sustojo. Pažvelgė į vėlyvos popietės šviesą, akimirkai sustingusią, prieš išblėstant, ant horizontalios pilko kalkakmenio juostos, nusitęsusios per visą instituto plytų sieną. Jis pamiršo žmones, dekaną ir principus, kuriais šis vadovavosi ir kuriuos jis, Rorkas, dar tik norėjo kada nors suvokti. Jis tegalvojo, kaip dailiai menkoje pavakario šviesoje atrodo šis akmuo, ir ką jis galėtų nuveikti su šituo akmeniu.

Rorkas mąstė apie didelį popieriaus lakštą ir matė jame kylančias griežtas pilko kalkakmenio sienas su ilgomis ištisinėmis langų juostomis, atveriančiomis auditorijas dangaus spindesiui. O lapo kampe jis matė kampuotą, aštrių formų parašą – HOVARDAS RORKAS.

„...Architektūra, bičiuliai, yra didis menas, kuris remiasi dviem Visatos principais – Grožiu ir Nauda. Žvelgiant plačiau, šie principai yra trijų amžinųjų esybių dalis: Tiesos, Meilės ir Grožio. Tiesa – tai mūsų Meno tradicijos, Meilė – tai meilė mūsų bendrapiliečiams, žmonėms, kuriems esame pašaukti tarnauti, o Grožis – ak, Grožis, dievybė, kuriai joks menininkas negali atsispirti, ir nesvarbu, ar ji pasirodo kaip daili moteris, ar kaip pastatas... Hm... Taip... Ir, užbaigdamas kalbą, norėčiau pasakyti jums, dar tik pradedantiems architekto kelią, – jūs esate švento paveldo saugotojai... Hm... Taip... Taigi ženkite į pasaulį, ginkluoti trimis amžinosiomis es... ginkluoti drąsa ir vaizduote, būkite ištikimi tiems aukščiausiems standartams, kuriais visuomet garsėjo mūsų mokymosi įstaiga. Linkiu dorai tarnauti savo profesijai, nevergauti praeičiai, bet ir nebūti vien tik originalumo besivaikančiais, nemokšiškos tuštybės kupiniais prasisiekėliais. Linkiu ilgų, veiklių ir turtingų metų, linkiu, kad, iki paliksite šį pasaulį, išpaustumėte savo pėdsaką laiko smėlynuose!“ – savo kalbą įmantriai užbaigė Gajus Frankonas ir sveikindamas žvaliai iškėlė dešinę ranką; pasveikinimas buvo neoficialus, bet dvelkiantis pasididžiavimu ir puikybe. Tai Gajus Frankonas visados galėjo sau leisti. Didžiulė jo klausiusi salė atgijo, pratrūko ovacijomis ir pritarimo šūksniais.

Veidų jūra – jaunų, nekantrių, prakaituotų – iškilmingai, it prikaustyta, ištisas keturiasdešimt penkias minutes stebėjo sceną, kurioje postringavo Stentono technologijos instituto išleistuvių ceremonijoje pirmininkavęs Gajus Frankonas. Šia proga jis asmeniškai atvyko iš Niujorko. Gajus Frankonas buvo garsios firmos „Frankonas ir Hejeris“ galva, Amerikos architektų gildijos viceprezidentas, Amerikos menų ir literatūros akademijos narys, Nacionalinės dailių menų komisijos narys, Niujorko menų ir amatų sąjungos sekretorius, JAV architektūros švietimo draugijos pirmininkas. Gajus Frankonas buvo Prancūzijos Garbės legiono riteris, taip pat pelnęs valstybinius Didžiosios Britanijos, Belgijos, Monako ir Siamo apdovanojimus. Frankonas – garsiausias Stentono auklėtinis, suprojektavęs Niujorko miesto žymųjį Frinko nacionalinio

banko pastatą, ant kurio stogo, dvidešimt penki aukštai viršum šaligatvių, it vėjo blaškomas fakelas švyti iš stiklo ir geriausių „General Electric“ lempučių sukurta miniatiūrinė Adriano mauzoliejaus kopija.

Gajus Frankonas nulipo nuo scenos neskubėdamas, puikiai suvokdamas kiekvieno savo judesio svarbą. Jis buvo vidutinio ūgio, ne per daug stambus, tik apmaudžiai linkęs pilnėti. Jis žinojo, kad neatrodo kaip penkiasdešimt vienu metų vyras, jo veide nesimatė nė menkiausios raukšlės ar klostės, jis visas buvo sudarytas iš meniškos rutulių, apskritimų, lankų ir elipsių kompozicijos, kurioje gudriai ir linksmai spindėjo mažos akutės. Jo drabužiai išryškino menininkams būdingą begalinį dėmesingumą detalėms. Lipdamas laiptais žemyn jis gailėjosi tik vieno – kad tai ne mišri, abiejų lyčių studentams skirta įstaiga.

Prieš akis atsivėrusią salę Gajus Frankonas laikė nuostabiu architektūros kūriniu, nors dėl žmonių gausos ir abejingo architekto požiūrio į ventiliaciją šiandien joje buvo per tvanku ir ankšta. Tačiau salė galėjo pasigirti žaliomis marmurinėmis apdailos plokštėmis, korintiškomis kolonomis iš auksu tapytos lietos geležies ir paausuotų vaisių girliandomis išpuštomis sienomis. Gajus Frankonas net pamanė, kad laiko išbandymus ypač gerai ištvėrė ananasai. „Tai tikrai jaudina, – pamanė Gajus Frankonas, – juk tai aš prieš dvidešimt metų pastačiau šį flygelį ir salę, o dabar ir vėl esu čia.“

Sausakimšoje salėje iš pirmo žvilgsnio buvo sunku atskirti, kuris veidas priklauso kuriam kūnui. Minia atrodė it glebnūs virpantys rankų, pečių, krūtininių ir pilvų drebučiai. Viena iš tų galvų – išblykusių veidu, tamsiaplaukė ir daili – buvo Piterio Kytingo.

Piteris sėdėjo pirmoje eilėje ir stengėsi nenuleisti nuo scenos akių, nes žinojo – daugybė žmonių žiūri į jį dabar ir žiūrės vėliau. Jis nesidairė aplinkui, bet jautė ir suvokė esąs pačiame dėmesio centre. Piterio akys buvo rudos, budrios ir protingos. Jo burnos – mažo, į viršų nukreipto nepriekaištingos formos pusbėnelio – kontūrai atrodė švelnūs ir kilnūs, lūpų kampučiuose slypėjo tuoj prasiskleisianti šilta šypsena. Jo galva turėjo tam tikro klasikinio tobulumo – tiek dėl kaukolės formos, tiek dėl juodų, prie įdubusių smilkinių it banga prigludusių garbanėlių. Jis laikė galvą taip, tarsi priimtų savo grožį kaip savaime suprantamą dalyką ir kartu žinotų, jog kiti tokio įpročio neturi. Jis buvo Piteris Kytingas – Stentono žvaigždė, studentų atstovybės prezidentas, lengvosios atletikos komandos kapitonas, pačios įtakingiausios studentų brolijos narys, išrinktas populiariausiu žmogumi universiteto miestelyje.

Minia, svarstė Piteris Kytingas, čia susirinko pažiūrėti, kaip jam įteikia diplomą. Jis pabandė suskaičiuoti, kiek žmonių telpa salėje. Visi čia žinojo apie jo puikius pažymius ir neprilygstamus pasiekimus. Tiesa, yra dar Šlinkeris. Šlinkeris buvo labai rimtas priešininkas, bet šiemet jis aplenkė Šlinkerį. Arė kaip juodas jautis, nes labai norėjo aplenkti Šlinkerį. Ir šiandien jam nėra lygių... Staiga Piteris pajuto, kaip jo viduje, giliai gerklėje, kažkas nutrūko, nugrimzdė į pilvą, kažkas šaltas ir tuščias, žiojinti tuštuma nuslinko žemyn, ir jis pasijuto krentąs: tai buvo net ne mintis, tik vos juntama užuomina į klausimą – ar jis tikrai toks puikus, kaip šiandien skelbiama. Piteris akimis paieškojo Šlinkerio, pamatė jo išgeltusį veidą ir akinius auksiniais rėmeliais. Jis žvelgė į Šlinkerį įdėmiai, šiltu žvilgsniu, su palengvėjimu, nurimęs, dėkingas. Buvo aišku, kad šis niekaip neprilygsta jam nei išvaizda, nei gabumais. Piteriui neliko nė menkiausios abejonės: jis visada nugalės Šlinkerį, visus pasaulio šlinkerius, niekam neleis pasiekti to, ko pats nepajėgs. Visi į jį žiūri – ir tegul. Dabar gaus puikią progą paspoksoti. Jis juto karštą kvėpavimą ir lūkesčius aplinkui, ir tai jį žvalino. „Gyvenimas nuostabus“, – galvojo Piteris Kytingas.

Jam ėmė trupučiuką svaigti galva. Jausmas buvo malonus, jis nešė jį, nesipriešinantį ir nieko neprisimenantį, į sceną, priešais veidų jūrą. Piteris stovėjo – lieknas, pasitempęs, sportiškas – ir leidosi užliejamas potvynio. Iš potvynio gausmo jis suvokė, kad baigė mokslus su pagyrimu, kad Amerikos architektų gildija įteikė jam aukso medalį, o JAV architektūros švietimo draugija – stipendiją ketverių metų studijoms Paryžiuje, Dailiųjų menų mokykloje.

Vėliau jis spaudė rankas, pergamento ritinio galu braukė nuo veido prakaitą, linkčiojo, šypsojosi, duso savo juodoje mantijoje ir vylėsi, kad žmonės nepastebės, kaip rauda jį apsikabinusi motina. Rektorius spaudė jam ranką ir dudeno:

– Stentonas didžiulis jums, mano berniuk.

Dekanas spaudė jam ranką ir kartojo:

– ...šlovinga ateitis... šlovinga ateitis... šlovinga ateitis...

Profesorius Piterkinas spaudė jam ranką ir, tapšnodamas per petį, sakė:

– ...ir jūs suprasite, kad kitaip neįmanoma. Pavyzdžiui, kai aš stačiau Pybo-džio pašta, turėjau...

Toliau Kytingas nebesiklausė – pasakojimą apie pašto statybą jis jau buvo girdėjęs daugybę kartų. Paštas buvo vienintelis kam nors žinomas profesoriaus Piterkino statinys, kurį jis pastatė prieš pasiaukojamai iškeisdamas praktinę architekto veiklą į dėstytojo pareigas. Daug gražių žodžių buvo pasakyta apie Kytingo diplominį darbą – Dailiųjų menų rūmus. Tačiau tą akimirką pats Kytingas nė už ką nebūtų prisiminęs, koks tai projektas ir kokie rūmai.

Visus vaizdus ir garsus nustelbė ranką spaudžiantis Gajus Frankonas. Ausyse aidėjo sodrus Frankono balsas: „...kaip ir sakiau, ji dar laisva, drauguži. Žinoma, dabar gavote tą stipendiją... reikės apsispręsti... Dailiųjų menų mokyklos diplomą jaunuoliui labai svarbus... Bet aš džiaugčiausi, matydamas jus savo biure.“

Dvidešimt antrųjų metų kurso išleistuvių banketas buvo ilgas ir iškilmingas. Kytingas susidomėjęs klausėsi kalbų apie „jaunąsias Amerikos architektūros viltis“ ir „savo auksinius vartus praveriančią ateitį“. Piteris žinojo, kad ta viltis – tai jis, ir tie ateities vartai praverti jam: buvo malonu išgirsti tai iš tokios daugybės žymių žmonių lūpų. Jis žvelgė į žilaplaukius oratorius ir svarstė, keleriais metais bus už juos jaunesnis, kai eis tokias pat, o gal net aukštesnes pareigas.

O tada jis staiga prisiminė Hovardą Rorką. Su nuostaba suvokė, kad, iškilęs atmintyje, šis vardas nudiegė jį trumpam, bet labai maloniai – jis nė pats nesuprato, kodėl. Ir tučiuojau prisiminė – šį rytą Hovardą Rorką išmetė iš instituto. Piteris tylomis sau papriekiaštavo ir ėmė kurstyti savyje gailėstį. Tačiau, vos pagalvojus apie išmestą Rorką, šiltas jausmas slapčiom sugrįždavo. Šis įvykis galutinai įrodė, kaip kvaila buvo laikyti Rorką pavojingu varžovu, nors vienu metu Rorkas, tegul būdamas dvejis metais jaunesnis ir mokydamasis vienu kursu žemiau, kėlė jam daugiau nerimo nei Šlinkeris. Jei jis kada nors ir dvejojo dėl savo ir tų žmonių talentų, argi ši diena nesustatė visko į vietas? Piteris prisiminė, kad Rorkas buvo jam malonus ir padėdavo kiekvieną kartą, vos tik jis įstrigdavo prie sudėtingos užduoties... na, neįstrigdavo, tik neturėdavo laiko deramai apgalvoti, susiplanuoti, pasidaryti brėžinių. Dieve! Kaip Rorkas mokėdavo išnarplioti brėžinį! Jis tarsi trukteldavo už nematomo siūlo galo – ir visos brėžinio paslaptys atsiverdavo. Na ir kas, kad mokėdavo? Kas jam iš to? Su juo baigta. Ir tai suvokus, Piterį Kytingą pagaliau persmelkė maloni užuojauta Hovardui Rorkui.

Kai Kytingą pakvietė sakyti kalbą, jis su pasitikėjimu užlipo į sceną. Negalėjo išsiduoti esąs apimtas siaubo. Neturėjo ką pasakyti apie architektūrą, tačiau kalbėjo iškelta galva, kaip lygus su lygiais, tik su trupinėliu pagarbos, kad nė viena iš susirinkusių įžymybių nepasijustų įžeista. Jis prisiminė sakęs: „Architektūra – tai didis menas... nukreipę akis į ateitį ir su pagarba praeičiai širdyse... iš visų menų – pati svarbiausia žmonėms... ir kaip šiandien pasakė visus mus kūrybai įkvėpęs žmogus – trys amžinos esybės yra Tiesa, Meilė ir Grožis...“

Vėliau koridoriuje, triukšmingoje atsiveikininimų sumaištyje, kažkoks vaikinas apkabino jį per pečius ir pašnabzdėjo:

– Bėk namo, greit persirenk tą kostiumą, Pitai, ir lėksim šianakt į Bostoną, tik mūsų kompanija. Užsukiu tavęs po valandos.

Tedas Šlinkeris dar paragino:

– Privalai prisijungti prie mūsų, Pitai. Kokios be tavęs linksmybės! Tiesa, sveikinu, ir taip toliau. Tikrai nepykstu. Telaimi geriausias.

Kytingas apkabino Šlinkerį per pečius – jo akys švietė tokiu nuoširdumu, tarsi Šlinkeris būtų jo geriausias draugas. Bet šįvakar Piterio Kytingo akys taip švietė visiems. Jis tarė:

– Ačiū, Tedai, drauguži. Jaučiuosi bjauriai dėl to Architektų gildijos medalo – maniau, tik tu jo vertas, bet niekada negali žinoti, kas šaus į galvą tiems seniems kvėšoms.

Dabar Kytingas, gaubiamas šiltos prieblandos, žingsniavo namo, sukdamas galvą, kaip nakčiai pasprukti nuo motinos.

Motina, mąstė jis, tiek dėl jo padarė. Kaip pati dažnai pabrėždavo, nors buvo dama, baigusi vidurinę mokyklą turėjo sunkiai dirbti ir priimti į namus nuomininkus – negirdėtas atvejis jos šeimoje.

Piterio tėvas turėjo Stentone raštinės reikmenų krautuvej. Tačiau laikai pasikeitė ir tai pribaižė tėvo verslą, o prieš dvylika metų išvarža pribaižė ir patį Piterį Kytingą Vyresnįjį. Luizai Kyting liko namas padorios gatvės gale, kasmetės vyro draudimo išmokos, kurių ji niekad neatsisakydavo, ir sūnus. Išmokos buvo kuklios, bet, nuomodama patalpas ir atkakliai siekdama tikslo, ponია Kyting sudurdavo galą su galu. Vasaromis jai padėdavo ir sūnus, uždardaudamas klerku viešbučiuose ir pozuodamas skrybėlių reklamoms. Ponia Kyting buvo nusprendusi, kad jos sūnus privalo užimti deramą vietą pasaulyje, ir laikėsi įsikibusi tos minties – švelniai ir negailestingai it dėlė... Keista, prisiminė Kytingas, o kadaise norėjosi būti menininku. Bet motina parinko geresnę sritį jo piešimo talentui. „Architektas, – aiškino ji, – labai garbinga profesija. Be to, ten sutiksi pačių garsiausių žmonių.“ Piteris taip ir nesuprato, kaip ir kada motina pastūmėjo jį pasirinkti šį kelią. Keista, toliau mąstė Kytingas, tiek metų neprisiminiau jaunystės troškimų. Keista, kad dabar jie skaudina. Na, bet šis vakaras ir skirtas viską prisiminti – ir pamiršti amžiams.

Architektai, svarstė jis, visada padaro puikią karjerą. O užkopę į viršų – argi jie kada nors žlunga? Staiga Piteris prisiminė prieš dvidešimt metų dangoraižius stačiusį Henriį Kameroną, dabar seną girtuoklį su kontora prastame rajone. Kytingas net pašiuropo ir paspartino žingsnį.

Eidamas svarstė, ar dairosi į jį žmonės. Jis ėmė žvalgytis į šviečiančius langų stačiakampius: kai suplevendavo užuolaida ir prie stiklo palinkdavo galva, jis bandydavo atspėti, ar ji palinko pažiūrėti, kaip jis eina pro šalį – kada nors taip ir bus, kada nors visi į jį žiūrės.

Kai Kytingas priėjo namus, Hovardas Rorkas sėdėjo ant prieangio laiptelių. Jis sėdėjo atsilošęs, atsirėmęs alkūnėmis, ištiesęs ilgas kojas. Aplink prieangio stulpus rangėsi vijoklis, it užuolaida užstodamas namą nuo gatvės kampe stovinčio žibinto.

Pavasario naktį keistai švietė blausus elektros žibinto rutulys. Nuo jo švelnios šviesos gatvė atrodė tykesnė ir tamsesnė. Žibintas kabojo vienišas, lyg kiaurymė tamsoje, gaubusi viską, išskyrus keletą abipus nejudriai styrančių vešlių, lapuotų šakų. Ši mažytė užuomina atrodė itin svarbi ir didžiulė, tarsi tamsoje daugiau nieko ir nebūtų – tik lapų jūra. Dirbtinio stiklo rutulio fone lapai atrodė dar gyvesni: švytėjimas sugėrė jų spalvą, tarsi žadėdamas, kad dienos šviesoje lapai bus dar žalesni nei bet kada anksčiau. Šviesa tarsi atimdavo žmogui regėjimą ir mainais suteikdavo naują jutimą – ne uoslę, ne lytėjimą, o tarsi juos abu kartu, pramaišiu: pavasario ir erdvės pojūtį.

Tamsoje pamatęs tuos absurdiškus ugninius plaukus, Kytingas sustojo. Tai buvo vienintelis žmogus, kurį jis šįvakar norėjo sutikti. Pamatęs Rorką vieną, jis apsidžiaugė ir truputį išsigando.

– Sveikinu, Piteri, – tarė Rorkas.

– A... Ak, dėkui... – Piteris nustebo, pajutęs, kad šis sveikinimas jam mielesnis už visus šiandien girdėtus. Droviai apsidžiaugė Rorko pritarimu ir tučiuojau išvadino save kvailiu. – Beje... Tu jau žinai, ar...

Ir nervingai pridūrė:

– Nejaugi mama tau pasakė?

– Pasakė.

– Jai nederėjo!

– Kodėl?

– Klausyk, Hovardai, man labai gaila dėl...

Rorkas atlošė galvą ir pažvelgė į jį.

– Nesvarbu, – atsakė jis.

– Aš... noriu su tavimi pasikalbėti, Hovardai, paprašyti patarimo. Galiu prisėsti?

– Kokio patarimo?

Kytingas prisėdo ant laiptelių. Rorko akivaizdoje jis niekad nesugebėdavo vaidinti, o šiandien dar ir nenorėjo. Jis išgirdo, kaip šnarėdamas ant žemės krinta lapas – tyras, lengvas, pavasarinis garsas.

Tą akimirką pajuto prierašumą Rorkui, ir šiame jausme tilpo skausmas, nuostaba ir bejėgiškumas.

– Ar nepamanysi, – švelniai ir visiškai nuoširdžiai paklausė Kytingas, – kad elgiuosi siaubingai – klausiu apie savo reikalus, kai tave ką tik?..

– Sakiau juk, nesvarbu. Ko norėjai paklausti?

– Supranti, – nuoširdžiai ir pačiam sau netikėtai pasakė Kytingas, – dažnai pagalvodavau, kad esi pamišęs. Bet suprantu, kad tu žinai daugybę dalykų apie ją, na, apie architektūrą, – dalykų, kurių tie kvailiai niekada nežinojo. Ir žinau, kad myli savo darbą taip, kaip jie niekuomet nemylės.

– Na ir?

– Na, nežinau, kodėl atėjau pas tave, bet... niekada nesu to sakęs, Hovardai... bet tavo nuomonė man svarbesnė už dekaną... gal aš ir paklausysiu dekaną nuomonės, bet tavoji man vis tiek svarbesnė ir artimesnė. Nežinau, kodėl. Ir nė nenutuokiu, kam tau viską pasakoju.

Rorkas pasisuko į jį, pažiūrėjo ir nusikvatojo. Rorkas retai kada juokdavosi taip draugiškai ir jaunatviškai, ir Kytingas pasijuto taip, tarsi kažkas ramindamas būtų paėmęs jį už rankos – net pamiršo, kad Bostone jo laukia vakarėlis:

– Sakyk, – paragino Rorkas, – juk nebijai manęs, ar ne? Ko norėjai paklausti?

– Apie stipendiją mokslams Paryžiuje. Gavau ją kaip apdovanojimą.

– Štai kaip.

– Ji ketveriems metams. Kita vertus, Gajus Frankonas neseniai pasiūlė darbą. Šiandien užsiminė, kad pasiūlymas tebegalioja. Ir aš nežinau, ką pasirinkti.

Rorkas pažvelgė į Kytingą ir ėmė pirštais lėtai ritmingai bilsnoti į laiptus.

– Jei nori mano patarimo, Piteri, – pagaliau pratarė, – tu jau padarei klaidą. Klausdamas manęs. Klausdamas kieno nors. Niekada neklausinėk žmonių. Ypač apie savo darbą. Nejaugi nežinai, ko pats nori? Kaip galima gyventi, to nežinant?

– Štai todėl aš tavimi žaviuosi, Hovardai. Tu visada žinai.

– Tik nereikia pagyrų.

– Bet aš rimtai. Kaip tau visada pavyksta nuspręsti pačiam?

– O kaip tu gali leisti spręsti kitiems?

– Supranti, Hovardai, aš nesu tikras. Niekad nesu tikras dėl savęs. Nežinau, ar iš tikrųjų esu toks gabus, kaip jie man sako. Niekam apie tai neprisipažinčiau, tik tau. Turbūt todėl, kad tu visada taip pasitiki savimi, aš...

– Pyti! – už jų nugaros nuaidėjo skardus ponios Kyting balsas. – Pyti, mielas! *Ką* jūs ten veikiate?

Ji stovėjo tarpduryje, apsirengusi geriausia tamsiai raudona taftos suknele – laiminga ir pikta.

– Sėdžiu čia vienut vienutelė ir laukiu tavęs! Ką, po galais, su fraku veiki ant šitų purvinų laiptų? Tučtuojau stokis! Eikite namo, berniukai. Jūsų laukia karštas šokoladas ir sausainiai.

– Mama, aš norėjau pasikalbėti su Hovardu apie svarbius dalykus, – nusi-skundė Kytingas, bet atsistojo.

Ji, regis, jo nė neišgirdo. Nuėjo į namus. Kytingas nusekė iš paskos.

Rorkas pažvelgė jiems įkandin, gūžtelėjo pečiais, atsistojo ir taip pat užėjo vidun.

Ponia Kyting, traškėdama krakmolytais sijonais, įsitaisė kėrsle.

– Na? – paklausė ji. – Ir apie ką judu ten kalbėjotės?

Kytingas pačiupinėjo peleninę, pakėlė degtukų dėžutę, numetė ją atgal, o tada, nekreipdamas dėmesio į motiną, atsisuko į Rorką:

– Klausyk, Hovardai, mesk tą savo pozą, – tarė jis pakeltu balsu. – Ar man spjauti į apdovanojimą ir eiti dirbti, ar griebti Dailiųjų menų mokyklos stipendiją ir padaryti išpūdį tiems kaimo stuobriams, o Frankonas tegul palaukia? Ką manai?

Bet kažkas nepastebimai pasikeitė. Akimirka jau buvo prarasta.

– O dabar, Pyti, leisk man... – pradėjo ponja Kyting.

– Ak, mama, palauk minutę!.. Hovardai, man reikia viską kruopščiai ap-svarstyti. Ne kiekvienam pasiseka gauti tokią stipendiją. Jei jos nusipelnai, va-dinasi, esi vertas. Ar žinai, kaip tai svarbu – mokytis toje Paryžiaus mokykloje?

– Nežinau.

– Žinau aš tavo beprotiškas idėjas, velniai rautų, bet kalbu apie praktinę pusę, apie mano padėtyje atsidūrusį žmogų. Pamirškime akimirkai idealus, tai tikrai...

– Tau nereikia mano patarimo, – atsiliepė Rorkas.

– Žinoma, reikia! Aš tavęs klausiu!

Bet Kytingas nemokėjo būti pačiu savimi kito akivaizdoje, net nesvarbu, kieno. Kažkas nepastebimai pasikeitė. Jis nežinojo kas, bet jautė, kad Rorkas žino. Nuo jo žvilgsnio Piteris jautėsi nejaukiai, ir tai jį siutino.

– Aš noriu užsiimti architektūra, – užsipulė Kytingas, – o ne kalbėti apie ją! Senoji Paryžiaus mokykla garantuoja prestižą. Iškelia aukščiau eilinių bu-vusių santechnikų, kurie dedasi statytojais. Kita vertus – vieta pas Frankoną, ir dar pasiūlyta paties Gajaus Frankono!

Šaltinis, pirmą kart išleistas 1943 metais JAV – kvapą gniaužiantis intelektualus romanas apie pinigų, galią, idealo siekį ir meilę, apie visuomenę, jos ydas ir papročius. Romano pagrindinis herojus, jaunas architektas individualistas Hovardas Rorkas, kuria modernistinius pastatus, įgyvendina savo viziją ir nepaiso visuomenės kritikos. Autorė yra sakiusi, kad Rorkas įkūnija stiprų idealų žmogų, kūrėją.

Romane taip pat pasakojama, kas nutinka menininkui, pataikaujančiam publikos skoniu ir besistengiančiam prie jo prisitaikyti, kaip sugniuždomas savarankiškas mąstymas.

Ar troškimas pasitarnauti žmonijai yra nesavanaudiškas? O šlovės, turtų ir apdovanojimų troškimas? Arba noras pasirodyti viršesniai? Ar įmanoma siekti savo kūrybinės vizijos ir išlikti nepriklausomam nuo kitų nuomonės ir norų? Atsakymo į šiuos klausimus ir ieško knygos autorė.

Ayn Rand (1905–1982, Alisa Rozenbaum) – viena garsiausių JAV rašytojų, filosofė, scenaristė, dramaturgė. Iš Rusijos 1926 m. emigravusi rašytoja išgarsėjo parašiusi romanus *Šaltinis* (*The Fountainhead*) ir *Atlantas atsitiesė* (*Atlas Shrugged*), kuriuose išdėstė savo filosofinę objektyvizmo sampratą. Ayn Rand kūryba, padariusi didelę įtaką 20 a. Vakarų žmogaus mąstymui, Lietuvoje iki šiol žinoma tik nedaugeliui.

Šaltinis – romanas, kurio anglų kalba iki šiol parduota daugiau nei 6 milijonai egzempliorių, išverstas į daugiau nei 25 kalbas, lietuviškai pasirodo pirmą kartą.

Knygos leidybą remia

ISBN 978-609-8198-24-9

www.lapasbooks.com